

Kjærlighet og respekt

Svakheter og styrker ved David Vellemans teori om kjærlighet som en moralsk emosjon

Love and respect

Weaknesses and strengths of David Velleman's account of love as a moral emotion

Monica Roland

PhD i filosofi, Seniorrådgiver, Fakultetsadministrasjonen, Seksjon for FoU, Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, OsloMet

Roland har en PhD fra UiO hvor hun skrev sin doktorgrad om kjærlighet. Hennes filosofiske interesser foruten kjærlighet inkluderer bla. emosjoner, normativitet og grunner, autonomi, rasjonalitet og kunstig intelligens.

monica_roland@hotmail.com

Sammendrag

Denne artikkelen ser nærmere på David Vellemans teori om kjærlighet (Velleman, 1999). Ifølge Velleman er kjærlighet for andre personer en moralsk emosjon i den forstand at den nødvendigvis involverer den moralske holdningen respekt; både kjærlighet og respekt er responser på personers iboende verdighet som formål i seg selv. Jeg tar her for meg det jeg anser som de to viktigste innvendingene mot denne teorien. Den første innvendingen er at hans teori ikke kan gjøre rede for det partikulære og selektive ved kjærlighet. Den andre innvendingen er at hans teori heller ikke kan redegjøre for forskjellige former for kjærlighet. Felles for disse innvendingene er at Velleman overser betydningen av den relasjonelle konteksten for kjærlighet. Selv om innvendingene er berettiget, medfører ikke det at vi må avvise Vellemans sentrale tese om respekt som en nødvendig betingelse for kjærlighet. Jeg argumenterer for at en teori om kjærlighet som en respons på en generisk verdi vi alle deler, er kompatibel med en teori om kjærlighet som en berettiget (eller passende) respons på grunner for selektivitet.

Nøkkelord

David Velleman, kjærlighet, respekt, formål i seg selv, spesielle relasjoner, relasjonelle egenskaper, Niko Kolodny, Kate Abramson, Adam Leite

Abstract

In this article I examine David Velleman's account of love (Velleman, 1999). On his account, love for other persons is a moral emotion in the sense that it necessarily involves the moral attitude of respect; both love and respect are responses to the inherent value (dignity) of the other as an end in him- or herself. I consider two important objections to his account. The first objection is that his theory cannot account for the particularity and selectivity of love. The second objection is that his theory cannot account for different modes of love. Both objections stresses that Velleman ignores the importance of the relational context for love. However, even if these objections are justified, it does not follow that we need to reject Velleman's central thesis; that respect is a necessary condition for love. Rather, I will argue that an account of love as a response to a generic value we all share, is compatible with a theory of love as a justified (or appropriate) response to reasons for selectivity.

Keywords

David Velleman, love, respect, ends in themselves, special relationships, relational qualities, Niko Kolodny, Kate Abramson, Adam Leite

Hva er kjærlighet?¹ Innen nyere filosofi om kjærlighet er det få artikler som har hatt så stor innflytelse, og fått så mange tilsvarende, som David Velleman sin artikkel «Love as a moral emotion» (1999).² Velleman argumenterer her for at kjærlighet for andre personer er en *moralsk* emosjon i den forstand at den nødvendigvis involverer den moralske holdningen *respekt*. Dette synet tar utgangspunkt i den kantianske ideen om respekt for personer som en anerkjennelse av deres iboende verdi – deres verdighet – som formål i seg selv, og dermed som en holdning til den andre som forhindrer oss å bruke hen kun som et middel for å oppnå egne mål. Også kjærlighet handler grunnleggende sett om å anerkjenne den andres iboende moralske verdi og status, ifølge Velleman. Når du elsker et annet menneske, er det deres verdighet som formål i seg selv du responderer på.

Vellemans artikkel har møtt en del motbør. Jeg vil her ta for meg det jeg anser som de to mest kritiske innvendingene mot hans teori om kjærlighet. Den første innvendingen er at hans teori ikke kan gjøre rede for det partikulære og selektive ved kjærlighet. Vi elsker kun noen få personer og ser ut til å ha gode grunner til å elske noen fremfor andre, for eksempel barna våre fremfor nabobarna. Men en teori om kjærlighet som en respons på en generisk verdi vi alle deler, ser ikke ut til å kunne fange opp dette aspektet ved kjærlighet. Den andre innvendingen er at hans teori heller ikke kan redegjøre for forskjellige former for kjærlighet. Vi er selektive også når det kommer til hvordan vi uttrykker vår kjærlighet. Foreldre elsker for eksempel barna sine på en annen måte enn de elsker sine nære venner eller livspartnere, og de fleste av oss vil mene at de har gode grunner til nettopp det. Men om kjærlighet er en respons på en verdi vi alle deler, er det vanskelig å se hvordan kjærlighet kan, og ikke minst burde, ta ulike former. Som vi vil se, avdekker begge disse to innvendingene at Velleman overser betydningen av den relasjonelle konteksten for kjærlighet.

Til tross for at Vellemans teori har fått mye kritikk, og til tross for at mye av denne kritikken er berettiget, mener jeg det er viktige innsikter å hente fra hans teori om kjærlighet. Mitt formål her er derfor ikke kun å redegjøre for innvendinger mot hans teori, men også å argumentere for at svakhetene disse innvendingene avdekker, ikke trenger bety at vi bør avvise Vellemans sentrale tese om respekt som en nødvendig betingelse for kjærlighet. Jeg vil argumentere for at en teori om kjærlighet som en respons på en generisk verdi vi alle deler, er kompatibel med en teori om kjærlighet som en berettiget (eller passende) respons på grunner for selektivitet, og at anerkjennelse av disse grunnene utgjør en konstituerende del av det å elske noen.

1. Evnen til å se den andre

Mange kjenner til uttrykket «kjærlighet gjør blind» som ofte brukes for å beskrive særlig (men ikke kun) den romantiske kjærligheten og forelskelsen. Én måte å forstå dette uttrykket på er at kjærlighet gjør en blind for den andres feil og mangler, og at den som elsker projiserer forskjellige fortreffelige egenskaper over på den andre. Når du elsker en annen, ifølge dette synet, ser du ikke den andre for den hen egentlig er, men snarere en idealisert versjon,

-
1. Det er skrevet en lang rekke artikler og bøker om kjærlighet innen nyere filosofi. For forholdet mellom kjærlighet og moral, se for eksempel Susan Wolf (1992, 2012), Harry Frankfurt (1998), David Velleman (1999), Troy Jollimore (2011) og Nick Zangwill (2013). For artikler om grunner for kjærlighet, se for eksempel Amelie Oksenberg Rorty (1986), Robert C. Solomon (2002), Niko Kolodny (2003), S. Matthew Liao (2007), Peter Goldie (2010), Kate Abramson og Adam Leite (2011), Aaron Smuts (2014), Benjamin Bagley (2015), Hichem Naar (2017) og Niklas Forsberg (2017). For gode diskusjoner om forholdet mellom kjærlighet og motivasjon, se blant annet Harry Frankfurt (2004) og Hichem Naar (2013). Se også Berit Brogaard (2015) om romantisk kjærlighet og Brian D. Earp og Julian Savulescu (2020) om «love drugs».
  2. Vellemans artikkel står i skrivende stund oppført med 152 siteringer hos PhilPapers.

en slags fantasi. Velleman utpeker Freud som en representant for et slikt syn: «One implication embraced by Freud is that love tends to cloud rather than clarify one's vision. [...] The consequence is that Freudian love, far from an exercise in perceiving the beloved, is often an exercise in misperceiving him» (1999, s. 350).³

Utrykket kan imidlertid også forstås på en annen måte. Det kan også referere til en kjærlighet som er blind for den andres feil og mangler i den forstand at ens kjærlighet ikke er *betinget* av at den andre har et vakkert ytre eller er ukomplisert å forholde seg til. Kjærlighet til blant annet nære familiemedlemmer kan beskrives på denne måten. Man ser på mange måter forbi den andres mindre perfekte egenskaper; det er ikke disse egenskapene som sådan som er objekt for ens kjærlighet. Vellemans teori om kjærlighet kan sies å være en versjon av dette synet, men for Velleman medfører det at kjærlighet er alt annet enn blind. Når du elsker et annet menneske, ifølge dette synet, gjør du det vel vitende om at hen ikke er perfekt. Du ser snarere *personen* bak feilene og manglene.

Som vi vil se, er det for Velleman en dyp forbindelse mellom det å virkelig se den andre og det å verdsette den andre ut fra dette. Velleman bruker begrepet «valuation-as-vision» for å beskrive både hva det vil si å respektere en person og hva det vil si å elske et annet menneske (1999, s. 344). På dette punktet møtes Kants teori om respekt Iris Murdochs (1970) teori om kjærlighet i Vellemans teori om kjærlighet som en moralsk emosjon.⁴ Både Kants begrep om respekt og Murdochs teori om kjærlighet kan, ifølge Velleman, forstås som en type oppmerksomhet overfor den andre som innebærer å virkelig se den andre. Spørsmålet som melder seg er derfor hva det er vi ser, og dermed responderer på, når vi elsker et annet menneske.

2. Respekt

For å forstå Vellemans teori om kjærlighet, må vi starte med hans teori om respekt. I dagligspråket kan ordet «respekt» ha litt forskjellige betydninger. Slik jeg forstår begrepet, kan det for eksempel referere til både en form for beundring og en form for frykt for den andre. En sjakkspiller kan for eksempel ha stor respekt for en motstander, i den forstand at hen beundrer vedkommendes evner og bragder, men hen kan også frykte de samme egenskapene i sin motstander. Når vi til daglig snakker om respekt for andre er det derfor ofte med referanse til deres individuelle egenskaper og hva de har oppnådd eller utrettet i livet.

Ordet kan imidlertid også referere til en type holdning vi kan ha til andre mennesker uavhengig av deres meritter, sosiale status og moralske karakter. De fleste av oss vil mene at alle mennesker har rett på en form for respekt fra sine medmennesker kun i egenskap av å være et menneske eller en person; at vi alle har en iboende moralsk verdi og status som påkaller en gjensidig aktelse, og som dermed legger klare føringer på hvordan vi bør forholde oss til hverandre. Dette synet ligger til grunn for de fleste teorier innen moderne moralfilosofi og det er også denne betydningen av ordet som ligger til grunn for Vellemans kantianske teori om respekt.⁵

-
3. For en nevrotenskapelig vinkling på hvordan morskjærlighet og forelskelse kan sies å gjøre blind, se for eksempel Andreas Bartels og Semir Zeki (2004).
  4. Se Vellemans diskusjon av Murdochs syn på kjærlighet og hvordan han mener hennes teori kan knyttes opp mot Kants begrep om respekt i (1999, s. 342–344).
  5. Jeg vil ikke her gå gjennom alle ledd av Vellemans detaljerte analyse av Kants teori om respekt, ei heller vurdere hvorvidt hans tolkning av Kants teori er korrekt. Mitt anliggende er hvilket begrep om respekt Velleman selv ender opp med og implikasjonene det har for hans teori om kjærlighet. Alle referanser til Kant i denne artikkelen er fra Velleman (1999). For gode analyser av respekt som en moralsk respons, se for eksempel Stephen L. Darwall (1977), Carla Bagnoli (2006) og Kristian Skagen Ekeli (2020).

Så hva karakteriserer denne typen moralsk respekt? Velleman ser ut til å mene at respekt består av tre hovedkomponenter: i) en *persepsjon* av den andres mest grunnleggende natur eller essens, ii) en *holdning* overfor den andre som en følge av en slik persepsjon, samt iii) *volisjonelle begrensninger og føringer* som en følge av både denne persepsjonen og den påfølgende holdningen. La meg utdype. Ifølge Velleman handler respekt om å se forbi umiddelbare empiriske egenskaper ved den andre, slik som for eksempel et godt utseende eller en skavank. Når du står overfor et annet menneske vil respekt for vedkommende innebære at du ser *personen* i den andre; noe som innebærer at du ser den andre som *rasjonell vilje*, hvor det kantianske begrepet rasjonell vilje her refererer til personers iboende evne for tenkning, autonomi og til å gjenkjenne formål i seg selv – evner som, ut fra det kantianske rammeverket Velleman opererer innenfor, skiller oss fra andre vesener og som dermed utgjør essensen i det å være en person (1999, s. 344, 348). Denne måten å virkelig se den andre på er i seg selv en gjenkjennelse; den medfører en anerkjennelse av verdien den andre har som rasjonell vilje og dermed en anerkjennelse av at også den andre har verdighet som formål i seg selv.⁶ Den andre er i likhet med en selv en kilde til gyldige krav; også den andre har krav på å bli behandlet som noe mer enn kun et middel for andres mål (1999, s. 359–360). Denne type holdning legger føringer på vår vilje og adferd. Respekt for en person medfører at det er visse ting du ikke får deg til å gjøre mot denne personen og visse ting du føler deg forpliktet til å gjøre.

Denne forståelsen av respekt har implikasjoner for Vellemans syn på kjærlighet. For Velleman er respekt en nødvendig betingelse for kjærlighet; også kjærlighet er grunnleggende sett en respons på den andres rasjonelle vilje og iboende moralske verdi. Begge deler handler, ifølge Velleman, om å se den andre som formål i seg selv og respondere deretter.

3. Kjærlighet

Selv om respekt, ifølge Velleman, er en nødvendig betingelse for kjærlighet, mener han like fullt at det er viktige forskjeller mellom de to: «I regard respect and love as the required minimum and optional maximum responses to one and the same value» (1999, s. 366). Jeg vil i den følgende delen kort redegjøre for det normative skillet mellom respekt og kjærlighet hos Velleman, samt hvilke implikasjoner jeg mener dette har for hans teori om kjærlighet. Dernest vil jeg se nærmere på relasjonen mellom generiske og individuelle egenskaper, og i den forbindelse innvendinger mot Vellemans teori fra både Niko Kolodny (2003) og Kate Abramson og Adam Leite (2011). Til slutt vil jeg ta for meg det kvalitative skillet mellom respekt og kjærlighet.

3.1 Det normative skillet mellom kjærlighet og respekt

Vellemans påstand om at vi bør respektere alle i egenskap av deres iboende moralske verdi, men at vi ikke på samme måte er påkrevd å elske alle, er relativt ukontroversiell. Formuleringen byr allikevel på problemer for hans teori. Om både kjærlighet og respekt er en respons på en verdi vi alle deler som formål i oss selv, er det vanskelig å se hvordan det kan være et normativt skille her. I egenskap av hva, har vi en plikt til å respektere alle, men ikke elske alle, dersom både respekt og kjærlighet er en respons på det samme?

Forklaringen, ifølge Velleman, er at vi er *konstitusjonelt begrenset* i antall mennesker vi kan elske, men ikke i antall mennesker vi kan respektere (1999, s. 372). Kjærlighet er først

6. I en senere artikkel skriver Velleman blant annet at «[Respect] is a response of our rational autonomy to instances of rational autonomy.» (2008, s. 2002)

og fremst en *emosjonell* respons på personers iboende verdighet, mens respekt først og fremst er en *intellektuell* respons på den samme verdien. Den konstitusjonelle begrensningen er med andre ord en emosjonell begrensning, ikke en intellektuell begrensning. Om bør impliserer kan, følger det at vi ikke kan avkreves å elske alle, selv om vi kan avkreves å respektere alle.

Dette er i beste fall en triviell forklaring. Den sier riktignok noe om hvorfor vi ikke elsker alle og hvorfor vi ikke er moralsk påkrevd å elske alle, men det forklarer ikke hvorfor vi elsker de vi faktisk elsker og hvorfor vi har grunner til å elske noen fremfor andre. Konstitusjonelle begrensninger kan ikke forklare det partikulære ved kjærlighet, det forklarer kun hvorfor vi elsker relativt få mennesker. Konstitusjonelle begrensninger kan dessuten heller ikke si noe om hvorfor forskjellige former for kjærlighet er berettiget. Det fanger ikke inn det at vi for eksempel elsker våre venner på en litt annen måte enn vi elsker våre foreldre, og at vi ser ut til å ha gode grunner for det. Spørsmålet er om Vellemans teori har ressurser til å imøtegå disse innvendingene.

3.2 Generiske egenskaper vs. individuelle egenskaper

Vi snakker ofte om kjærlighet som om det er en respons på gode egenskaper ved den andre. Vi sier ting som «Jeg falt for hans sjarm og brune øyne» eller «Hun er den snilleste jeg vet om. Er det rart jeg elsker henne?». Verdsettelse av individuelle trekk og egenskaper ved den andre er en viktig del av det å elske noen, og ser ut til å være noe av det som forklarer hvorfor vi elsker noen fremfor andre. Hvordan passer dette med en teori om kjærlighet som en respons på den andres verdighet som formål i seg selv – en verdi den andre deler med alle andre personer?

Selv om Velleman argumenterer for at kjærlighet er en respons på den andres iboende verdighet som formål i seg selv, er det like fullt slik, understreker han, at det umiddelbare objektet for ens kjærlighet er personens empiriske kropp og hans eller hennes «manifeste kvaliteter» (1999, s. 371). Hvorvidt vi responderer med kjærlighet overfor andre kommer an på hvor tydelig den andres verdighet som formål i seg selv kommer til uttrykk gjennom hans eller hennes «empiriske persona» (1999, s. 371). Det er rett og slett bare sånn at noen mennesker appellerer mer til oss enn andre:

One reason why we love some people rather than others is that we can see into only some of our observable fellow creatures. The human body and human behavior are imperfect expressions of personhood, and we are imperfect interpreters. Hence the value that makes someone eligible to be loved does not necessarily make him loveable in your eyes. (1999, s. 372)

Når noen først appellerer til oss, er det imidlertid deres empiriske trekk som fanger vår oppmerksomhet. I en kjent passasje argumenterer Velleman for at vi kan elske noen for blant annet måten de går på eller for måten de drikke te, ikke i den forstand at det er disse egenskapene ved den andre man elsker og dermed først og fremst verdsetter, men snarere fordi disse empiriske egenskapene ved den andre fungerer som påminnelser om (eller symboler eller uttrykk for) den andres rasjonelle vilje og dermed den andres verdighet som formål i seg selv (1999, s. 371). Selv om man setter pris på disse egenskapene ved den andre, er det altså ikke disse egenskapene som sådan som er objektet for ens kjærlighet, men det er allikevel disse egenskapene som fanger ens oppmerksomhet og som gjør at man til fulle tar inn over seg den andres iboende moralske verdi.

Niko Kolodny (2003) er en av dem som påpeker at dette ikke gjør den store forskjellen for Vellemans teori. Selv om det begrenser omfanget av antall personer man kan elske, kan

ikke en appell til empiriske egenskaper av den typen Velleman foreslår redegjøre for det selektive ved kjærlighet, av den grunn at det i prinsippet vil tillate at hvem som helst med de samme egenskapene kan fungere som et substitutt for ens kjære: «The claim that nonrelational features are reasons for love, implies, absurdly, that insofar as one's love for (say) Jane is responsive to reasons, it will accept any relevantly similar person as a replacement» (2003, s. 135). Men det stemmer dårlig overens med hvordan det faktisk er å elske noen. Når du elsker en annen er denne personen uerstattelig for deg, det er ikke bare å bytte ut vedkommende med en annen person. Ikke-relasjonelle egenskaper, som for eksempel noens gange, kan, som Kolodny understreker, derfor ikke være grunner for kjærlighet. Det fanger rett og slett ikke inn hvorfor våre kjære har en helt unik verdi for oss. Kolodny foreslår snarere at det er våre spesielle relasjoner med våre kjære som gir oss grunner for å elske dem og som dermed forklarer hvorfor de har en unik verdi for oss (2003, s. 136).

Kate Abramson og Adam Leite (2011) er inne på noe av det samme i sin kritikk av Vellemans teori. De påpeker at Velleman overser betydningen av den relasjonelle konteksten for kjærlighet. Det ser ut til å følge fra Vellemans teori at man kan elske en annen person som en respons på vedkommendes måte å gå på, uten at man noensinne har interagert med hverandre (du kan for eksempel ha betraktet personen på avstand) (2011, s. 697). Men en persons måte å gå på sier svært lite om hvorvidt vedkommende egner seg til å være i en intim relasjon med deg. Av den grunn, understreker de, bør det derfor ikke være personens måte å gå på som er avgjørende for hvorvidt du elsker vedkommende. Kjærlighet for andre, i hvert fall når det gjelder nære vennskap og romantisk kjærlighet, bør snarere være basert på verdsettelse av mer relasjonelle egenskaper, slik som for eksempel om vedkommende er omsorgsfull og oppmerksom (2011, s. 676). I så måte, påpeker de, er det minst like problematisk for Vellemans teori at hvilke som helst egenskaper ved den andre ser ut til å kvalifisere som påminnelser om vedkommendes rasjonelle vilje, inkludert svært ondsinnede trekk:

[...] just about anything could qualify as an 'expression or symbol or reminder' of a person's capacity for rational agency (as Velleman allows), including someone's malicious, sadistic tendencies. [...] What is peculiar here is not the thought that one might love a sadist. What is peculiar is the thought that you could *perfectly appropriately* love someone in response to that person's *abiding sadism*. This is a radically revisionary understanding of love. (2011, s. 697)

Både Kolodnys og Abramson og Leites innvendinger mot Vellemans teori reflekterer dermed det at hans teori ikke fanger inn det selektive og partikulære ved kjærlighet. Velleman har ikke gitt oss en troverdig forklaring på hva det er som gjør våre kjære uerstattelige for oss. Verken en appell til en generisk verdi vi alle deler eller empiriske egenskaper som for eksempel den andres måte å gå på, ser ut til å kunne redegjøre for dette aspektet ved kjærlighet. Men deres kritikk av Vellemans teori berører også et annet aspekt ved kjærlighet. Både Kolodny og Abramson og Leite argumenterer for at kjærlighet er en *passende* respons på grunner. Kjærlighet for en vilt fremmed person vil ikke være en passende respons, ifølge begge posisjonene, rett og slett fordi den relasjonelle konteksten mangler. Du har ikke en etablert historisk relasjon med vedkommende og har heller ikke grunnlag for å anta noe om vedkommendes relasjonelle egenskaper.

Dette reiser spørsmålet om hva det er vi egentlig verdsetter i kjærlighet. For Velleman er kjærlighet en respons på den andres verdighet som formål i seg selv. Det vi verdsetter til det fulle når vi elsker noen, ifølge hans posisjon, er deres natur som rasjonell vilje og den iboende moralske verdien den andre har i kraft av dette. Det er imidlertid naturlig å anta at kjærlighet også involverer verdsettelse av mer individuelle egenskaper ved den andre, og relasjonelle egenskaper og karaktertrekk er i så måte gode kandidater. Det er også naturlig

å anta at vi verdsetter de spesielle relasjonene vi har med våre kjære, og at dette gjenspeiles i holdningene som er konstituerende for kjærlighet. Jeg vil si mer om dette under.

3.3 Det kvalitative skillet mellom kjærlighet og respekt

Forskjellen mellom respekt og kjærlighet hos Velleman utgjør ikke kun et normativt skille. Det er selvfølgelig også et kvalitativt skille mellom de to. Vellemans beskrivelse av respekt som en «minimum response» og kjærlighet som en «maximum response» overfor en og samme verdi gjenspeiler nettopp dette. Slik jeg ser det kan dette skillet hos Velleman beskrives som i) et affektivt skille og ii) et motivasjonelt skille. Men en troverdig teori om kjærlighet burde også inkludere iii) et epistemisk eller kognitivt skille. Jeg vil i det følgende utdype hva jeg mener.

Det affektive skillet: De fleste av oss forbinder kjærlighet med følelser. Kjærlighet er i aller høyeste grad en emosjonell respons; det er en dyp følelsesmessig tilknytning til et annet menneske som medfører at dette mennesket har en helt unik verdi for deg. Respekt for et annet menneske er derimot ikke betinget av at vi har det samme dype emosjonelle båndet til vedkommende. Vellemans beskrivelse av kjærlighet som en «maximum response» hen-spiller nettopp på det at kjærlighet er den høyeste form for verdsettelse av et annet menneske; det er den sterkeste formen for (positiv) emosjonell respons man kan ha overfor personers verdighet som formål i seg selv. Respekt er også en verdsettelse av den andre, men det er, i mangel av mer treffende ord, en mildere form for verdsettelse av personers verdighet som formål i seg selv; det betinger ikke en emosjonell respons fra oss.⁷

Det affektive aspektet ved kjærlighet begrenser seg imidlertid ikke kun til den spesifikke følelsen av kjærlighet. Det å elske en annen åpner opp for en lang rekke andre følelser også. Velleman beskriver det som at «Love disarms our emotional defenses; it makes us vulnerable to the other» (1999, s. 361). Dersom det går bra med ens kjære eller kjærlighetsrelasjonen man har med vedkommende, vil man blant annet kunne føle glede, lettelse, takknemlighet og kanskje en følelse av tilhørighet. Dersom det ikke går så bra med ens kjære eller kjærlighetsrelasjonen man er i, er det naturlig å kjenne på følelser som sorg, sinne, fortvilelse eller sjalusi. Kjærlighet er kilde til noen av våre lykkeligste opplevelser, men også noen av de vondeste. Når man «kun» respekterer et annet menneske er man ikke like påvirkelig eller utsatt for denne type emosjoner.

Problemet for Velleman er å forklare hva det er som gjør at det er et slikt kvalitativt skille mellom respekt og kjærlighet. Det dype emosjonelle båndet man har til en man elsker, og den unike verdien den andre har for en som et resultat av en slik tilknytning, kan vanskelig forklares kun ut fra en verdsettelse av en generisk verdi vi alle deler.

Det motivasjonelle skillet: Vellemans beskrivelse av kjærlighet som en «maximum response» refererer ikke kun til det emosjonelle aspektet ved kjærlighet; til dybden i ens følelser overfor den andre eller hvor påvirkelig kjærlighet gjør en for andre emosjonelle responser. Det refererer også til det motivasjonelle aspektet ved kjærlighet og dermed til det motivasjonelle skillet mellom kjærlighet og respekt. I en senere artikkel beskriver Velleman dette skillet på følgende måte:

This difference between respect and love is reflected in their motivational potentials. Because respect for a person checks our self-interested motives toward him, its motivational force tends toward restraint,

7. Det betyr selvfølgelig ikke at man ikke kan respondere emosjonelt overfor et annet menneske man «kun» respekterer. En anerkjennelse av at den andre har den samme grunnleggende naturen og verdien som en selv, vil også kunne fungere som en døråpner for en rekke «fellow feelings» overfor den andre. Påstanden impliserer kun at respekt for en annen ikke er betinget av at man har en dyp følelsesmessig tilknytning til den andre.

abstinence, and noninterference. Because love for a person checks our emotional defenses against him, its motivational force favors involvement and engagement. Respecting someone, we take care not to do various things to him or to let various things happen to him; loving someone, we are open to caring about him in all sorts of ways. (2008, s. 201)

Som Velleman påpeker her, vil respekt for en person i stor grad dreie seg om å avstå fra å handle ut av egoistiske motiver som kan krenke den andres verdighet som formål i seg selv. Respekt er i så måte en volisjonell begrensning. Men respekt kan selvfølgelig også medføre positive plikter og motiver. Dersom du for eksempel er den første som ankommer et ulykkessted, har du en plikt til å prøve å hjelpe og vil høyst sannsynlig føle denne plikten som et sterkt og presserende motiv. Respekt for personer er dermed en regulerende faktor for vår adferd, men denne typen moralsk respekt trenger ikke i seg selv å være sentrert over tid om én person. Det er snarere en generell motivasjon overfor de man gjenkjenner som formål i seg selv.

Kjærlighet for en person er imidlertid rettet mot denne spesifikke personen over tid og tar i langt større grad opp mer motivasjonell plass i våre liv. Når man elsker en person er man ikke kun disponert til å avstå fra å bruke vedkommende ene og alene som et middel, man er også disponert til å handle på positive motiver i et helt annet omfang enn om det kun var snakk om respekt. Vi gjør langt mer for dem vi elsker enn vi gjør for andre. Som Velleman sier ovenfor; kjærlighet gjør at man føler et ønske om å være involvert i den andres liv. Dette innebærer, som også Harry Frankfurt (2004) har skrevet utfyllende om, at ens kjæres interesser blir blant ens egne interesser. Når du elsker et annet menneske har du et dypt ønske om å bidra til vedkommendes lykke og velferd.

Jeg er enig med Velleman i hans beskrivelse ovenfor av forholdet mellom kjærlighet og motivasjon. Kjærlighet er blant våre sterkeste kilder til motivasjon, og er dermed i stor grad med på å forme vår vilje og adferd. Også kjærlighet påfører oss volisjonelle begrensninger og føringer. Hvor ofte, og på hvilke måter, man handler på vegne av sine kjære, vil naturligvis kunne variere mellom forskjellige former for kjærlighet. For eksempel vil kjærlighet for ens yngre barn medføre at man daglig handler på måter som fremmer deres interesser og velvære i langt større grad enn man fremmer nære venners interesser. Sånn sett skiller foreldres kjærlighet seg fra de fleste andre typer kjærlighet. Så lenge ens barn ikke kan ta vare på seg selv, vil ønsket om å gi dem daglig omsorg være en grunnleggende del av ens motivasjonelle karakter. Det betyr imidlertid ikke at ikke kjærlighet for andre også kan manifestere seg på liknende måter. Kjærlighet for blant annet en eldre og syk forelder kan også motivere til daglig omsorg for vedkommende. Velleman vil formodentlig være enig i dette.

Slik jeg ser det, viser dette at vår disposisjon for å handle på måter som gagnar våre kjære er kontekst-sensitiv. Vår disposisjon til å handle på ønsket om å fremme våre kjæres lykke og velferd er en generell disposisjon som manifesterer seg i konkrete motiver som vil variere med situasjonen, den spesielle relasjonen og objektet for ens kjærlighet. Om kjærlighet er å virkelig se den andre, så medfører det at man ser ens kjæres spesifikke behov og handler deretter. Kjærlighet kan selvfølgelig også noen ganger medføre at man gjør noe for den andre selv om det strengt tatt ikke er behov for det som sådan – det er også en del av det å være, for eksempel, en god venn eller en god partner. Når du elsker andre mennesker betrakter du dem riktignok som autonome når det er tilfelle, men det å være autonom innebærer ikke at man er «selvberget» og uten behov for hjelp eller omsorg fra andre. Vi er tross alt sosiale vesener som trenger kjærlighet og omsorg fra andre for å blomstre.

Problemet for Velleman er igjen at hans teori ikke ser ut til å kunne redegjøre for dette selektive aspektet ved kjærlighet. Om kjærlighet er å virkelig se den andre, så må det også

involvere mer enn å kun se den andre som rasjonell vilje og formål i seg selv. Kjærlighet er også en anerkjennelse og en verdsettelse av blant annet den spesielle relasjonen man har til den andre og dermed det handlingsrommet og de gjensidige forventningene den spesifikke relasjonen gir.

Det epistemiske (eller kognitive) skillet: For Velleman utgjør kjernen i kjærlighet anerkjennelse av den andres verdighet som formål i seg selv. På dette området skiller dermed ikke respekt og kjærlighet seg i nevneverdig grad, ifølge Velleman; de er begge en respons på det samme. Begge medfører en holdning overfor den andre om at hen er en selvstendig kilde til gyldige krav og dermed ikke skal behandles kun som et middel for ens egne mål og nytelse.

Jeg er enig med Velleman i at kjærlighet for et annet menneske nødvendigvis involverer den moralske holdningen respekt. Slik jeg ser det, kan man ikke elske et annet menneske uten å respektere vedkommende. Men det er ikke hele historien om hva kjærlighet er. Når man elsker et annet menneske er det ikke kun deres verdighet som formål i seg selv man verdsetter og erkjenner, men også helt spesifikke trekk som skiller ens kjære fra andre og gjør nettopp denne personen uerstattelig for deg. En konstituerende del av vår kjærlighet for venner, romantiske partnere og familiemedlemmer er holdningen om at vi har gode grunner til å elske nettopp disse menneskene. Det er ikke et mysterium for oss hvorfor de er så uvurderlige for oss. Vi elsker dem på bakgrunn av den spesielle relasjonen vi har med dem. Som far vet man for eksempel at foreldre-barn-relasjonen man har med den andre gir en gode grunner til å elske nettopp denne personen. Men det er ingen konflikt mellom det å respondere med farskjærlighet overfor sitt barn på bakgrunn av denne relasjonen og det å respondere på sitt barn som et formål i seg selv. Begge deler handler om å se den andre for det hen er; ens barn og et formål i seg selv. På samme måte er det ikke en konflikt mellom det å elske en kjæreste på bakgrunn av hans gode relasjonelle karaktertrekk og den spesielle relasjonen man har med hverandre og det å respondere på vedkommende også som formål i seg selv.

Slik jeg ser det, er kjærlighet derfor også en epistemisk tilstand; vi er klar over at vi har grunner som berettiger vår kjærlighet for våre kjære.⁸ Dette markerer også et epistemisk skille mellom respekt og kjærlighet, da respekt for et annet menneske ikke er betinget av at man har en spesiell relasjon til den andre og at man anser denne relasjonen som en berettigelse av ens handlinger overfor den andre.

4. Spesielle relasjoner og relasjonelle egenskaper

Jeg vil i denne avsluttende delen kort reflektere rundt forholdet mellom spesielle relasjoner, relasjonelle egenskaper og kjærlighet. Et sentralt spørsmål som har gått igjen i denne gjennomgangen av Vellemans teori, er hva det er vi egentlig verdsetter i kjærlighet. Jeg har argumentert for at dersom kjærlighet i sin natur er selektiv og partikulær, så må det også reflekteres i dens konstituerende holdninger. Kjærlighet kan ikke kun være en verdsettelse av en generisk egenskap vi deler med alle mennesker, men må også involvere en verdsettelse av egenskaper som skiller ens kjære fra andre. Spesielle relasjoner (som for eksempel foreldre-barn-relasjoner) og relasjonelle egenskaper som gjør den andre egnet til nære relasjoner (for eksempel omsorgsfullhet) utgjør nettopp slike trekk.

Kolodny (2003) er blant talspersonene for det som ofte går under navnet «the relationship view». Han argumenterer for at spesielle relasjoner som nære vennskap, romantiske

8. Kolodny påpeker noe av det samme: «Special concern for a person is not love at all when there is no belief that a relationship renders it appropriate» (2003, s. 146).

relasjoner og familierelasjoner gir normative grunner for kjærlighet. Slike relasjoner er i sin natur historiske relasjoner; de eksisterer som et resultat av at deltakerne i relasjonen har en felles historie; en historie som er preget av interaksjon og det han kaller «an ongoing pattern of concern» mellom deltakerne (2003, s. 149).⁹ Disse relasjonene bidrar til å forklare hvorfor vi elsker noen fremfor andre, og gjør også ens kjærlighet for den andre til en berettiget (eller passende) respons (2003, s. 146). På samme måte som, for eksempel, frykt er en berettiget og passende respons på farlige situasjoner, er også kjærlighet en passende respons på eksistensen av den spesielle relasjonen man har til den andre. Din deltakelse i et nært vennskap berettiger at du elsker kameraten din fremfor en fremmed du ikke kjenner. Du verdsetter kameraten din blant annet ut fra denne relasjonen, og din kjærlighet gir mening for deg (og andre) nettopp fordi dere har denne relasjonen.

Også Abramson og Leite (2011) understreker viktigheten av den relasjonelle konteksten for kjærlighet, men de legger i større grad enn Kolodny vekt på den gjensidige verdsettelsen deltakere i nære relasjoner har for hverandres gode relasjonelle kvaliteter. Nære vennskap og romantisk kjærlighet skiller seg fra kjærlighet for nære familiemedlemmer, ifølge Abramson og Leite, nettopp i den forstand at førstnevnte er betinget av en slik anerkjennelse av hverandres gode karaktertrekk. Vennskap og romantiske relasjoner utgjør dermed konteksten hvor vi blir kjent med hverandre, påpeker de, men i disse kontekstene er det den andres gode karaktertrekk som gir oss grunner for å elske vedkommende (2011, s. 681).

Velleman er skeptisk til å anse verdsettelse av den andres personlige egenskaper som en essensiell del av kjærlighet: «these qualities fail to distinguish us completely, and they consequently feel like accidents rather than our essence» (1999, s. 363). Her ser imidlertid Velleman ut til å forveksle spørsmålet om *hva* vi er med *hvem* vi er. Rasjonell vilje er en konstituerende egenskap ved det å være en person; det er en nødvendig betingelse for vesener som oss uansett hvilke andre personlige egenskaper man måtte ha. Men våre individuelle egenskaper, i særdeleshet våre relasjonelle karaktertrekk, er konstituerende for hvem vi er som personer og avgjørende for hvordan vi virker på andre.

Jeg er derfor enig med Abramson og Leite som påpeker at «[...] unspecified talk of ‘accidents’ is misleading in this context» (2011, s. 679). Kjærlighet kan ikke kun være en respons på *ha* vi er, men også *hvem* vi er. Velleman skiller imidlertid ikke mellom i) ikke-relasjonelle egenskaper, som noens utseende eller måte å gå på, og ii) relasjonelle egenskaper som moralske karaktertrekk. Men det er sistnevnte type egenskaper som er relevante for hvem vi er i denne konteksten. Jeg mener imidlertid at både Velleman og Abramson og Leite overser det at også våre spesielle relasjoner til andre i en forstand er avgjørende for hvem vi er. Det at noen er ens bror eller datter er svært avgjørende for hvordan man forholder seg til denne personen. Dersom kjærlighet er å virkelig se den andre, må også verdsettelse av disse egenskapene og trekkene være en del av det å elske noen.

5. Konklusjon

Jeg har i denne artikkelen sett nærmere på Vellemans teori om kjærlighet. Hans teori kan ikke redegjøre for det selektive aspektet ved kjærlighet, særlig fordi Velleman overser betydningen av den relasjonelle konteksten. Jeg har argumentert for at kjærlighet både er en

9. Dette er en forenkling av Kolodnys teori. Ifølge Kolodny kan spesielle relasjoner deles i to kategorier i) romantiske relasjoner og nære vennskap og ii) nære familierelasjoner. Førstnevnte er nødvendigvis historiske, mens sistnevnte kan eksistere uten at deltakere i relasjonen har møtt hverandre. Tenk for eksempel på en person som akkurat har fått vite at han har et barn han ikke visste om. Dette skillet hos Kolodny er imidlertid ikke viktig for diskusjonen her.

respons på den andres verdighet som formål i seg selv og relasjonelle trekk ved den andre. For familiekjærlighet er det særlig den spesielle relasjonen vi har med den andre som gir oss grunner til å elske nettopp dette mennesket og verdsettelse av denne relasjonen utgjør en konstituerende del av denne type kjærlighet. Våre relasjoner er også viktig for romantisk kjærlighet og nære vennskap, men eksistensen av disse relasjonene er i større grad avhengig av deltakernes gjensidige verdsettelse av hverandres relasjonelle karaktertrekk. Objektet for kjærlighet er dermed ikke kun en generisk verdi vi deler med alle andre, men også relasjonelle trekk og egenskaper som skiller oss fra andre.¹⁰

Referanser

- Abramson, K. & Leite, A. (2011). Love as a Reactive Emotion. *The Philosophical Quarterly*, 61(245), 673–699. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9213.2011.716.x>
- Bagley, B. (2015). Loving Someone in Particular. *Ethics*, 125(2), 477–507. <https://doi.org/10.1086/678481>
- Bagnoli, C. (2006). Respect and Membership in the Moral Community. *Ethical Theory and Moral Practice*, 10(2), 113–128. <https://doi.org/10.1007/s10677-006-9053-3>
- Bartels, A. & Zeki, S. (2004). The neural correlates of maternal and romantic love. *NeuroImage*, 21(3), 1155–1166. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2003.11.003>
- Brogaard, B. (2015). *On Romantic Love: Simple Truths about a Complex Emotion*. Oxford University Press.
- Darwall, S. (1977). Two Kinds of Respect. *Ethics*, 88(1), 36–49. <https://doi.org/10.1086/292054>
- Ekeli, K. S. (2020). Respekt for personer, epistemiske plikter og klanderverdig politisk uvitenhet. *Norsk Filosofisk Tidsskrift*, 55(02-03), 199–213. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2901-2020-02-03-08>
- Earp, B. D. & Savulescu, J. (2020). *Love Drugs: The Chemical Future of Relationships*. Stanford, CA: Redwood Press. <https://doi.org/10.7765/9781526150851>
- Forsberg, N. (2017). Thinking About a Word – Love, for Example. *Metaphilosophy*, 48(1-2), 30–46. <https://doi.org/10.1111/meta.12222>
- Frankfurt, H. (1998). Duty and Love. *Philosophical Explorations*, 1(1), 4–9. <https://doi.org/10.1080/10001998018538686>
- Frankfurt, H. (2004). *The Reasons of Love*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Goldie, P. (2010). Love for a Reason. *Emotion Review*, 2(1), 61–67. <https://doi.org/10.1177/1754073909345549>
- Jollimore, T. (2011). *Love's Vision*. Princeton: Princeton University Press.
- Kolodny, N. (2003). Love as Valuing a Relationship. *The Philosophical Review* 112(2), 135–189. <https://doi.org/10.1215/00318108-112-2-135>
- Liao, S. M. (2007). The Idea of a Duty to Love. *The Journal of Value Inquiry*, 40(1), 1–22. <https://doi.org/10.1007/s10790-007-9013-8>
- Murdoch, I. (1970). *The Sovereignty of Good*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Naar, H. (2013). A Dispositional Theory of Love. *Pacific Philosophical Quarterly*, 94(3), 342–357. <https://doi.org/10.1111/papq.12003>
- Naar, H. (2017). Subject-Relative Reasons for Love. *Ratio*, 29(1), 197–214. <https://doi.org/10.1111/rati.12128>
- Rorty, A. O. (1986). The History of Psychological Attitudes: Love Is Not Love Which Alters Not When It Alteration Finds. *Midwest Studies in Philosophy*, 10(1), 399–412. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4975.1987.tb00548.x>
- Smuts, A. (2014). Normative Reasons for Love, Part I. *Philosophy Compass*, 9(8), 507–5014. <https://doi.org/10.1111/phc3.12168>
- Solomon, R. C. (2002). Reasons for Love. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 32(1), 1–28. <https://doi.org/10.1111/1468-5914.00173>

10. Takk til anonym fagfelle for verdifulle kommentarer og Marit Rokkones for språkvask.

- Velleman, J. D. (1999). Love as a Moral Emotion. *Ethics*, 109(2), 338–374. <https://doi.org/10.1086/233898>
- Velleman, J. D. (2008). Beyond Price. *Ethics*, 118(2), 191–212. <https://doi.org/10.1086/523746>
- Wolf, S. (1992). Morality and Partiality. *Philosophical Perspectives*, 6, 243–259. <https://doi.org/10.2307/2214247>
- Wolf, S. (2012). 'One Thought Too Many': Morality and the Ordering of Commitment. I U. H. G. Lang (Red.), *Luck, Value, and Commitment: Themes From the Ethics of Bernard Williams*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199599325.003.0004>
- Zangwill, N. (2013). Love: gloriously amoral and arational. *Philosophical Explorations*, 16(3), 298–314. <https://doi.org/10.1080/13869795.2013.812739>